4504
IV

N. Inv. 4504

1887. a. 387.

Wypadki wiekuisty godne pamięci w Ukrainie rku 1768.

po łacinie napisane przez Xs: Trynitarza Braiłowskiego, o rzezi, o napadzie hajdamaków na klasztor w rku 1768., w ktorym Trynitarze tam mieszkający, klasztor przed samym napadem opuscili. – Wypadek ten, przez naocznego swiadka Xs: Trynitarza własnoręcznie po łacinie napisany, to samo jest przetłumaczone po polsku dosłownie na mały karteczce –

Josamo ~~pruttuma~~
Aoni po polsku
na mary Euiart ce –

Notat Res perpetuæ memoriæ digna
et in Ukrainæ practicatas 1768 A°.

Præsentis Capitis Titulus, non immerito est huic Pro
tocollo insertus; nam persæpe negligentiæ argu
imur non solum à Domesticis, verum etiam et
ab Extraneis; qui ne minimam quidem cu
ram, ac solicitudinem in ijs adhibemus; in
quibus vel Historici desudant, vel Politici
Primi et in suis lucubrationibus perpetuæ
tradant memoriæ, quid ubi actum, et quan
quid fortuito contigit, quidve in scelere viro
licta à Deo sit permissu – Alij ut tem
fructuose expendant, fallatq; solent mult
enarrare, ut vel Juniores rerũ varios addi
eventus, vel rudiores informentur – Hinc
fuit præsens Titulũ prefert: de rebus perpe
memoriæ dignis, et in Ukraina practica
Noni dignũ est posteritati prodere, quô die,
se, Annô quôse in loco, tot tantasq; oppressi
Rapinas, cædes, Latrocinia exercuerint,
illi nebulones turidi, Lunonesq; nefandæ
go: Haydamaki dicti; Quis illorũ insaniam
audaciamq; repressit, qui compescuit, quive
bitur de illis triumphavit – Hunc off

C. R. BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

N. R. P. Josephus à Ssmo Sacramento ex commi-
sarius ad praesens Generalis, anterioribus temporibus
stante suo officio Provincialatus visitando con-
ventu Brahyloviensem novi jussit confici Pro-
tocollu, ut non solu in eo negotia concernen-
tia Conventu clare, et distincte sub suis scri-
bantur Capitibus; vere etiam distinctu Caput
aponatur ad adnotanda ea, quae in his parti-
bus practicari contingit, ut sic posteritati
relinquantur, tum ad obterrendos audientium
et legentiu animos, tu ut fatales deploren-
tur casus —

Morem itaq antiquioris Ordinationis Superiorum
pro his partibus Ukrainae gerendo, sub hoc Ca-
pite Titulu de Rebus perpetua memoria dignis, et in
historijs practicatis inservimus; atq praetermissis
aliis funestis / quaru certa notitia haberi non
potest / ante acceptatu hanc Fundatione his in
oris à sceleratissimis hisce nebulonibus Hay-
damacis Populo fideli illatis cladibus; pri-
mu hoc in Protocollo obtinebit locu illa uni-
versalis ferè in omnibus Ukrainae partibus,
per eosde lividissimos nebulones Anno 1768 post
acceptatu vero in possessione hanc Fundatione Anno
Tertio inchoato Mensibus Junio, Julio et Augusto

peracta

peracta devastatio — Quoru autem omnis eventus, si-
ve fausti, sive infausti descriptio, magis solet le-
gentiu obleitare animos, si originem ejusdem manife-
stam praeseferat; idcirco non incongruum visu fecit or-
ri ab his, quae sub initio fatalis, omnisq Crudela
hujusce tragediae / utinam nunquam practicabilis,
ac consequenter pessimae cogitationis, et legi naturali
per omnia contrariu fine flagitiosissimi homun-
ciones moliri coeperunt; coeptaq cogitatu executioni
mandarunt —

Principalis itaq Author tam atrocis et dirae crudeli-
tis / et si non facto, bene tamen pessimo consilio /
omniu hisce in locis tu praesentiu, tu etiam de certa
scientia notitia habentiu fide dignoru Nobiliu no-
strati Polonoru, Plebisq Catholicae vocibus, fuisse f
tur quidam Monachus Disunitus Graecus nomine
Melchisedech Jaworski ingenii perversissimi / nuper etiam fact
ca quosdam Fractus et Unitis in Schismaticam
Dogma pervertens / qui non tantu non obs-
tit, sed tam copiosu Cleri Saecularis et Regularis u-
triusq Ritus, Nobilitatis Polonae utriusq Sexus, ac ce-
ri Status hominu Catholicoru, atq tum Judaeoru ex-
crabili sui consilii facinore sanguinem innoce
profudit — Hic Melchisedech de cognomine Jaworski
Monachoru Disunitoru in Monasterio Motrenien-
tic in Ukraina Superior flagitiosissimus, sed
etiam Monachis licet Schismaticis exosus; Fide-

deli

G. R. BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

Literis Generalibus, seu Universalibus sub nomine Serenissimae Imperatricis totius Rossiae, quasi ejus in animo foret, Illiusque voluntatis beneplacitum tale, quatenus his in partibus Ukrainae, tota gens Catholicorum, simulque Judaeorum penitus tollatur; sparsisque hic inde inter vulgus Schismaticorum, Unitorumque, jam Schismaticis ex anteactis ejus persuasionibus faventium similibus Apocryphis Literis, cepit rudissimis hisce, sine notitia Articulorum Fidei, sine timore Dei, et cognitione praeceptorum Ipsius, sine omnimoda charitate, Dei videlicet et proximi viventibus, et ab ipsis incunabulis ex seipsis nomine inducente, innato quodam, eoque continuo Sanctam Catholicam Fidem ejusque sectatores praesertim Polonos odio prosequentibus, et has oras inhabitantibus hominibus multa contra Religionem Catholicam proponere; eandemque blasphemiis Segmatibus palam impetere, asserens et Religionem, et Ritus ejusdem Ecclesiasticos esse Caninos; ac praecipue in administratione Sacramentorum Baptismi, Confirmationibus etc. Episcopos et Sacerdotes non uti Oleo benedicto, et Chrismate ex eodem Oleo et balsamo confecto, sed adipe Canino, aliisque quam plurimis conviciis hanc Sanctam Religionem obtrectando — Demum cepit eosdem ad sua consilia adsciscere, eisque absque

omni

omni remorsu propriae Conscientiae, absque omni reflexione meritis ad praecepta Dei, et ipsius naturae persuadere, rem Deo acceptam eos exhibituros; si Catholicos cujuscunque Status his in partibus, vel ubicunque potuerint de medio tollerent. Quapropter eisdem suam plusquam Daemoniacam ad exequendum hocce cruentum facinus benedictionem impertiri consueverat —

Et hoc est ex consilio iniquissimo (principium, et origo mali, unde subsecuta consequentia pessima) addere namque Genti barbarae, omnis humanitatis experti, ad omnia nefanda vitia proclivi; ipsique naturae bene rationali abominabili calcar, et Stimulum ad perpetranda plus quam ferina (suo tamen genio accomoda) Cruenta scelera, idem est, ac fatuo porrigere gladium — Praefati itaque Monachi nequiquam tam hoc, ast neque hominis nomine digni (suasu, ac monitionibus, et adhortationibus sceleratissimi ducones commoti, et audaciores effecti, tumultuatim in cruore, consilia inter se, secreta quidem, sed pernitiosissima et dolosa inire non dubitarunt — Unde actum, quod principaliores illi, de stirpe, et genere sordido, simulque sceleratissimo (quorum numerus duodenarius erat) qui capiendi consilii gratia abominabilem Deo, et hominibus Monachum adibant,

permot

C. R. BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

permultos alios similis farinæ nebulones (utpote infensissimos ac inimicissimos semper Catholico nomini hostes) ad sua desideria exequenda facillime pertraxerunt — Proinde insimul congregati, ac tandem in tres Turmas divisi. Quarū una cum suo Duce vulgo Nimy nuncupato, et vir inter cæteros non iniquissimô; Hic enim pro conductione cujusvis nobilis per Trecentos et plures Florenos Rusticis solvebat, asserens ex eorū effusione sanguinis et trucidatione se per optimū habere jentaculū, vel sub cœnā (hunc locū cum plerisq; Capitaneatibus, videlicet Trechtemirovinsi, Bohuslavinsi, Kaniovinsi etc. et aliis bonis hæreditariis adjacentibus — Altera Smilanszczyznam similiter cum plerisq; Hæredū et Possessorū bonis. Reliqua deniq;, cum suo Duce Zeleznik, ac aliis, oppidū Humań cum Tractu ejusdem, totumq; fere Palatinatū Braclaviensem, conjuncti Duci Cosacorū Humanscensiū Gonta nuncupato occuparunt; ubiq; ad sua Vota frivolas Rusticos inclinatos et propensos habentes, ac suorū Latrociniorū, trucidationū, Vastationū, reliquorumq; Criminū coadjutores —

Qualis autem, quantaq; horū iniquissimorū

nebulo

5

nebulonū fuerit rabies, Deus optimus Maximus perbene novit; hominū namq; etiam præsentiū huic tragœdiæ tum ob incussū omni experte timorem, tū ob iminens certe secuturū periculū Vitæ, et amissionis omnis temporalis boni, tū deniq; ob nimiā perturbationem mentis ex aspectu variis Tyrannicidiis tot occisorū, ac saper occidendorū uniuscujusq; Status Catholicorū hominū captū excedit — Fertur tamen tanquam certe in oppido Humań (quo omnis fere nobilitas, variiq; Status Religionis Catholicæ homines, tanquam ad præsidiū confugerunt; et circumquaq;, cum dolo et fraude scelerattissimus Gonta quodam familiaris Gubernatori Opidi, et Præfecto Militū præsidiariorū, sub specie amicitiæ certificans eosdem de securitate (qui et ipsi prius occubuerunt) invadendo hostiliter simulq; Tyrannis cum suis assectis supra nominatis Opidū deleta esse de hac vita multis exquisitis tormentis fere Triginta millia hominū, et quibus Religiosi plures, uti R. P. Kostecki Ordinis Divi Basilii magni in eodem opido Humań alno Rector, Duo ejusdem ordinis Religiosi in opido hostaw, ex ordine minorū Francisci Conventual

em

in opido Lysianka Duo similiter, de ordine Predicatorū in opido Tulczyn unus exquisitis tormentis cruciati vitā finiverunt; multiq; alii, presertim Presbyteri Ritûs Greco Uniti (: quorū numerus ultra centenarius) in cruciatibus vivere desierunt — Nobilitas ibi, et circumquaq; in bonis hæreditariis et Possessionibus existens cum consortibus suis, et Prolibus vix aliqua per fugam extra limites, aut in latibulis degens impiissimorū Predonū manus cū vitâ salva evasit — Reliqui in trucidationibus, iugulationibus, confossionibus, aliisq; exquisitissimis thormentis ab iisdem sceleratissimis hominibus adinventis et illatis, mortem oppetierunt — Sicq; excarnificatis personis spiritualibus utriusq; Ritûs Catholici, atq; ac Catholicis varii Status, et Judeis in opido Human, atq; ejus vicinis, non parcendo etiam Infantibus (: quos precipites in puteos dando strangularunt:) ad continuanda execranda sua facinora in reliquas partes Ukrainæ dispersi; ubiq; Incolas Rusticos habentes suos fautores ac socios (: quinimo plurimis in locis, etiam non intervenientibus

hisce

hisce Predonibus, Ipsimet Rustici Incolæ et subditi, vel induendo sceleratissimos hosce Latrones, vel se solistates Latrones effecti, suos Hæredes, Possessores, Gubernatores, Economos cæterosq; Dispositores, et quosvis nobiles suos Possessiunculas habentes similibus tormentis cruciabant et necabant (: sævis et atrocibus cædibus sumptione, et devastatione bonorū Populū Catholicū persequentes; nemini parcentes, preterquam quibusdam è sexu Femineo nobilibus personis decoratis, et presertim virginibus quas timore mortis adactas suo Ritu (: vulgo na Błahoczestywe:) rebaptizari fecerunt; virgines plurimas suis conrebulonibus desponsarunt, despondasq; reliquerunt; aliaq; quā plurima ubivis locorū horrifica, et effera, atq; effatu fere impossibilia Crimina patrantes — Cæterū Tyrannisationū hujusmodi, fuere varii modi, iiq; exquisitissimi, præter enim eorū ordinariā (: vulgo Spisami) confessionis, Judeas aliasq; Feminas etiā aliquas nobiles pregnantes per excissionē fœtus ex uteribus earundem, ac immissione catorū in ima viscerū ad eandem corrodenda crudeliter et atrocissime necarant; Denum aliquos detractione cutis à cervicibus per Summitates

capitis

capitu usq ad oculos additis confossionibus vita privabant, illos deceptione Craniorũ, alios jugulatione, cribratione sclopetorũ variorumq instrumentorũ bellicorũ alios, praecisione Gutturũ suspendio denique; et quidem plerumque in opprobriũ Religionis Catholicae, ac status spiritualis; hominibus intermiscendo bestias, simile quid factu ad oppidu Lysianka, Religiosu etenim cumq Sacerdote ordinis Minorũ S. Francisci Conventualiũ, et Judaeu, mediumq inter eos canem suspendendo, conditione Sacerdotũ, hominũ Catholicorũ, et Judaeorũ eandẽ esse cum canina impiissime blaterantes —

Porro quod hunc locũ attinet, Nobiles plerique sparsa jam, et audita ex aliquibus partibus horũ Latrociniorũ et grassationũ fama, consulendo incolumitati et indemnitati vitae, relictis bonis et Possessionibus cum suis familiis, extra limites Regni, et intra limites Moschoviae, tum loca contiguos dispersi fugã arripuere — Nostri quoque Religiosi videntes certissimũ periculũ vitae imminens neque ri esse permanendi in loco ad tuendã et conservandam fidem opportuna et necessaria; cum hi sceleratissimi nebulones,

et

et si aliquomodo persequendae fidei gratia, magis tamen inhiando vitae Catholicorũ, et direptioni bonorũ eorundem rabie hac ferinâ saeviebant; inito inter se consilio, cum undequaque ad districtus et Palatinatus nostri Regni ab iniquissimis hisce Praedonibus praeclusam haberent viam, intra confinia similiter Moschoviae sese transferre statuerunt. Quapropter Residentiã suam et Ecclesiã relinquentes ac in Providentiã Divinam easdem resignantes die 14 Junii Divo Basilio sacra Anno supra memorato 1768 iter arripuerunt, et quidem instinctu desuper accepto incolumitatẽ vitae ad aliquod adhuc tempus Creatori suo beneplacitũ conservaturi — Enimvero die immediate sequenti hi sordidissimi nebulones oppidũ hocce aggressi invaserunt, locũ figentes in Arce, in qua et Residentia pro nostris designata erat — Vastavit hoc oppidũ primus Lurconefandus vulgo [illegible] dezyn nuncupatus; eo quod mater ejus [illegible] ja similibus Lurconibus suere indu[illegible] sueverat; nedũ pubertatis annos aggressus cum aequalibus Lurconibus juvenibus [illegible] conditionibus, ast vitae et morũ [illegible]issimorum

Qui

C. R. BIBLIOTHECA VNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

Qui præprimis Ecclesiā accesserunt; et cum non pos-
sent tam cito per Januas (: eo quod fuerint bene
obseratæ :) ingredi, effractis cratibus per fenestras
subintrarunt, spoliaruntq; omnibus ornamentis;
uti Calicibus, Pixide, votis, Casulis, albis et aliis
quæcunq; reperierant; Cruces confractas, Imagines
perfossas et laceratas, Statuā Divi Stanislai
Episcopi et Martiris hujus Ecclesiæ Patroni
Titularis ex ligno affabre elaboratā in aquam
penes molendinū projicientes, quam postmodum
Rustici Sceleratissimi ex aqua extrahendo, cum
multis subsannationibus ad molendinū sta-
tuerunt; asserentes cum blasphemia quod Di-
vus ille Polonicus mensurā molendinariā
sit recepturus — Ecclesiā ipsam parato jam
stramine igni tradendā statuerunt; ad persva-
sionē tamen aliquorū de vulgo timoratioris
conscientiæ, præsertim Anastasii Stankiewicz
Poloni Catholici lignifabri et hujus Eccle-
siæ artificis (: quem sub interminatione mor-
tis ad abjurandam fidem Catholicam, et su-
scipiendū Schisma adegerunt :) Juramento et
scripto dato a promissione ab ipso facta (:
Delicet quod hanc Ecclesiam utpote more
Catholico ædificatā in ipsorū Schismaticam
curab[illegible] formandam a proposito pessi-

mo desti

destiterunt — Cum Augustissimo autem corpo
Christi Sacramento, per oblivionem a nostris
ob timorem horrendam, cumq; repentinū in-
cursum in Ecclesia relicto, quid nam factum
fuerit, nemini hominibus (: præterquam fort
ipsorū fautoribus :) notū est; Deus ipse in h
sacramento existens peroptime novit — Tan
Residentiā nostram, Granariā Cellaria Braxatori
Stabulum et reliquas officinas agressi, ex Re-
sidentiis ea, quæ ad honestā mensam et ve-
stitū necessaria, extraxerunt; Cellariū vino, mel-
le, mulso, Granaria granis, leguminibus, Butyro
Lardo cæterisq; in talibus officinis reperibilibus,
Stabulū Curribus, loris etc — Braxatoriū Ca-
cabis et aliis instrumentis (: quæ officinæ in
omnibus bene erant provisæ :) spoliarunt; Ex
earū aliquas ipsi accipientes, reliquas nequis-
simi Incolæ Rustici etiam subditi nostri (:
quos forte ipsi conduxerant, et apud se hos-
tio recipiebant :) inter se dividentes. Postrem
ipsū Palatium, seu Residentias per Illustris.
Fundatoris in quibus sedem fixerant omni-
bus ornamentis spoliantes devastarunt —
Nobilibus etiam duobus, quos solos e Catho-
licis in Oppido reperierant (: Hi enim ut pot
nihil habentes, et Nihil possidentes præter pro-

priam vitam, hanc

hanc ob suā paupertatem sperarunt posse servare indemnem / olus ab eis non habentes quod rapiant, quandiscelere vitam dirigerunt – His itaq impiissime patratis, obierunt in vias suas pessimas in vicinis similia patraturi. Necdum tamen totaliter hoc oppidū ab invasione et incursionibus horū turpissimorū nebulonū mansit immune; post aliquot enim temporis intervallū pervenit secundus cum suis asseclis isq maturior Sawka nuncupatus, vel ignarus quod prior tanto illud devastaverit, vel exploraturus utrū ad sua vota / utpote juvenis nequissimū perfecerit opus – Videns itaq ad suū genium omnia esse devastata et desolata, ad demonstrandū tamen suū fastū hujus loci incolis Rusticis nequissimis suis fautoribus, ominans sibi futurū se esse Palatinū / Duodecim enim eorū principaliores gloriabantur se futuris temporibus hisce titulis per seipsos decorandos / hanc enim Rajszczoviensem in futuram dignitatis suæ Residentiam / nisi aliter Deus Optimus Maximus disposuerit praelegit nequissimus; abivit tamen adhuc aliorsum grassaturus —

Quatuor è nostris hisce fatalibus temporibus in hac Residentia fuerunt commorantes: videlicet P. Fr. Ludovicus à S. P. N. Felice Praesidens,

Pater

P. Fr. Ildephonsus à S. Joane Baptista, P. Fr. Procopius à S. Jacobo, et P. Fr. Raymundus à S. Adriano – Hi omnes declinantes / ut supra memoratum / furores infernales Rabidorum hominū in sua Patria, non parvas calamitates etiam extra limites sunt experti; nam non habentes locū ubi pedem figant, de Villa ad Villa per decem circiter septimanas transire cogebantur, ex Peculio aliquo seu accepto vitam sustentando, superaddendo insuper Pane tribulationis, et potū lachrymarū; donec tandem Kijoviam appulsi, suū quasi domiciliū inibi figentes – Verū et ibi non parvas cogebantur sustinere aerumnas, intus moeror, foris fames; victus enim parcus, quem subditi timoratioris conscientiæ / aliqui enim etiam ex subditis in necem Patris Praesidentis, caeterorumq Religiosorū commorantiū intuiabant / ex villa Szczurzynka Fundationali clam ad limites Moschoviae suppeditabant quod poterant; a limitibus verò quasi furtivè ob timorem Pater Praesidens Kijoviam advehebat – Praetermissis autem caeteris incommoditatibus, unū est, quod maximè dolendū, scilicet quod è visceribus Patriæ quatuor egressi, vix unus sospes rediit Pater Praesidens. Pater enim Procopius à S. Jacobo administrandis sacramentis infirmis Polonis confoederatis in

capt

in Captivitate et carceribus detentis assiduus, ab ipsis morbo contracto ibidem Thijovii die 15° Xbris 1768 vivere desiit — Pater item Raymundus à S° Adriano tempore hanc transmigrationis arripiendo fuga, per casum de curru in tria frusta fracto pede, commotisq et perruptis visceribus, sensim deficientibus viribus Thijovii ibidem die 2da Martii Ano 1769 ultimum diem clausit — Pater vero Ildephonsus à S° Joanne Baptista, licetsi post peractas hasce nebulonum turmas supranominatis Fratribus Thijovii extra muros sepultis cum Patre Praesidente die 4ta Martii 1769 in Patriam et sua Residentia rediit; ex contracto tamen ibidem simili modo ac Pater Procopius à S° Jacobo morbo, eodemq usq ad diem 5tam Februarij Ani 1770 protracto, et patienter tolerato hic Przyszczovicii eadem die 5ta Februarii in Dno obiit —

Parva sunt, quae hic adnotata, plura per scelestissimos saepe nominatos Lurones patrata, et ulterius forent patranda, nisi inspirante Deo, quidam è Proceribus Regni bona hereditaria his in partibus possidentes, tot innocentissimorum suae fidei Patriotarum tam crudeliter interfectorum

com

commiseratione moti, suis supplicibus precibus ad compescendos hos insanorum hominum tumultus à Ducibus Exercitus Moschovitici, eo tunc in Polonia cum confoederata Republica nostra et parte Serenissimi Regis Stanislai Augusti negotiatis et degentibus auxilium impetrassent — Quare ad plures Procerum instantias praefati Duces inclinati, non quidem à principio manu armata (: erant enim illi nebulones permulti, et fere omnes Rustici Schismatici ad similes tumultus excitandos nimium proclives, quocirca ingentem Stragem in suo Exercitu paterentur :) at suasionibus et amicabiliter, uti ejusdem Sectae Schismaticae, alliciendo eos ad debellandos simul suos hostes Polonos pro tunc confoederatos — Et hac subventione deceptos, ac inter suum Exercitum commixtos, tandem disarmatos, ad Urbes Principaliores (: uti Leopolim Sexcentos, Camenecum totidem, vel fortasse plures, ac ad alias Civitates etiam minus principales permultos transmiserunt, ad luendas paenas suis delictis

propor

proportionatas temporales; Deus autem gloriosissimas manet eorum Judex, vindicator et ultor effusi innocentissimi Sanguinis quo ad pœnas æternas. Ultimate tandem Per Illus M. Stempkowski supremus Præfectus Exercitus Regni et minori Poloniæ rediens Dux et ipse cum suo Exercitu cruentum subiret exitium; pararant enim nequissimi Lurones insidias, cum Rusticis Incolis pacti, ut unusquisque suum militem proditorie occidat, nisi a perspectissimo et tale exitium providente supremo Mareschalco Exercitus Rossiæ Romansow nuncupato fuisset præventus, et monitus; ad Stabiliendam his in oris majorem tranquilitatem, circuibat Villas Ampies Regionis cum suo Exercitu exploraturus, qui nam Rustici Incolæ Villarum, simul cum supra sæpius memoratis nebulonibus

de

debacchati fuerit; et quos ut tales reperit, Codnam, et ad alias Civitates proximiores conducebat, ut qui vitam aliis innocentissimis crudeliter adimebant, ipsi suam sceleratissimi sub ascis et in Patibulis finirent; sicque Deo adjuvante hæ rebelliones et tumultus, quodammodo compescuerunt.

C. R. BIBLIOTHECA UNIV. IAGELL. CRACOVIENSIS

12

Wypadki większej godne pamięci – na Ukrainie roku 1768.

Nie bez przyczyny właściwy ten napis na czele obecnego rozdziału; często bowiem oskarżają nas tak ziomkowie nasi, jako też i obcy o niedbalstwo i że najmniejszego nie dokładamy starania do spisywania wypadków, nad którymi pracują historycy i polityczni – jedni aby w pismach swoich przekazali wiecznej pamięci, co kiedy zrobiono, albo co przypadkiem się stało, albo też co Bóg dopuścił na ukaranie zbrodni, – drudzy aby przez wykazanie czasem objaśnianie opowiedzieli tym na[illegible] nce młodszych i mniej umiejętnych rozmaite wypadki. – Stąd tytuł obecnego rozdziału: o wypadkach większej godnych pamięci, które miały miejsce na Ukrainy. czyż nie słuszna jest rzeczą podać do potomności, którego dnia, miesiąca i roku w jakiem miejscu dopuścili się tylu i tak strasznych gwałtów, rzezi i rozbojów owi sławni nikczemnością – owi hereśni łotrowie, których zwykle hajdamakami zowią – i kto uprzedził i powściągnął zuchwalstwo ich i niecnotę, kto ze szlachty zatryumfował nad nimi – W tym celu przewielebny Ojciec Józef od przenajśw. Sakramentu, obecnie komisarz jeneralny – gdy będąc jeszcze prowincyałem wizytował klasztor Krasiłowski, kazał nowy sporządzić protokół, gdzieby się zapisywały ~~[illegible]~~ jasno i wyraźnie, w odpowiednich rozdziałach, nie tylko sprawy obchodzące sam konwent, lecz aby nadto osobny poświęcony był rozdział dla zapisywania wypadków zdarzających się w tym kraju, aby tym sposobem podać je do potomności – już to dla ~~[illegible]~~ słuchających i czytających – już dla opłakiwania wypadków bolesnych –

Posłuszni tedy zarówniejszemu rozkazowi przełożonych w tych stronach Ukrainy – w rozdziale niniejszym umieściliśmy tytuł o wypadkach godnych większej pamięci i należących do historyi – i pominąwszy inne straszne klęski (o których nie można mieć pewnej wiadomości) zadane ~~[illegible]~~ ludowi wiernemu w tych stronach przez nikczemnych tych hajdamaków, przed objęciem tej fundacyi, – na pierwszem miejscu w tym protokole kładziemy opis owego strasznego i niemal powszechnego na całej Ukrainie spustoszenia, jakiego dokonali owi hereśni nikczemnicy w roku 1768, po objęciu tej fundacyi w rozpoczętym roku trzecim – w miesiącach Czerwcu, Lipcu i Sierpniu. Że zaś opis wszelkiego zdarzenia tak pomyślnego jak i smutnego więcej zwykle zajmuje umysły, niczym i sam onego oznajmia początek, dla tego uważaliśmy za rzecz stosowną rozpocząć opowiadanie nasze od pierwszych knowań, za pomocą których podli ci ludziska, pod sam początek tej bolesnej i zarazem krwawej tragedyi – (oby już nigdy nie powtarzającej się) – do nikczemnych swych zamiarów celu, prawom natury wbrew przeciwnego dojść usiłowali – i powzięty zamiar wykonali –

Otóż – wedle świadectwa wszystkich tak tych, którzy byli obecni sami, jako też i tam że wodzem pewnych wiadomości tu poczerpniętych – wiarygodnych naszych Polaków – szlachty i ludu katolickiego – głównym sprawcą (jeśli nie de facto, to z podanego projektu rzecznego) – miał być niejaki mnich – schyzmatyk grecki – imieniem Melchisedech Jaworski, przewrotnego ducha. (~~[illegible]~~ który niedawno jeszcze niektóre okolice zamieszkałe unitami do schyzmatyckiej przez podstęp pociągnął wiary) – który nie już chleb i wino ofiarował, ale zbrodniczą swą radą mnóstwo wylał krwi niewinnej kleru świeckiego i zakonnego – obu obrządków – szlachty polskiej przez obojga – i tak katolików rozmaitego stanu, jakoteż i żydów – Ten Melchisedech, naczelnikiem Jaworski, bezecny ~~[illegible]~~ mnichów syzmatyków w Klasztorze Motryneńskim tu na Ukrainie przełożony, od których nawet mnichów syzmatyków nienawidziany, – zmyśliwszy listy uniwersalne pod imieniem najjaśniejszej Cesarzowej wszechrosyi, jakoby zamiarem jej i wolą było wytępić w tych stronach Ukrainy całą ludność katolicką i żydowską, i rozrzucony pomiędzy pospólstwem syzmatyckiem i unickiem, ale już wskutek uprzednich

wje *

+) Zamieszkującym tutejsze okolice

jego podburzeni schyzmatykom przychylnem – podobne listy apokryficzne, pokazał przed brudnym tym ludem+) żyjącym bez znajomości artykułów wiary, bez bojaźni Boga i znajomości przykazań jego, bez żadnej miłości Boga i bliźniego, przejętym nadto już przez się – i bez żadnej namowy – od dzieciństwa jakąś wrodzoną i ustawiczną nienawiścią do świętej wiary katolickiej i do jej wyznawców, ~~ze~~ zwłaszcza Polaków, – mnóstwo czynić zarzutów przeciwko Religii Katolickiej i bluźnierczemi okrywać ją wyrazami, twierdząc, że tak religia ta, jak i jej ~~[illegible]~~ kościelne obrzędy są podłe, że szczególniej w udzielaniu Sakramentów Chrztu, Bierzmowania i td. biskupi i Kapłani nie używają poświęconego oleju i chryzmy z tegoż oleju i balsamu przygotowanej bez ~~[illegible]~~ swego starszeństwa, – i innemi innowacjami niemając szczerości tę świętą Religią – Nareszcie począł ~~[illegible]~~ lud ten ~~[illegible]~~ nakłaniać do swych zamiarów – i przekonywać go, bez najmniejszego wyrzutu sumienia, bez żadnej uwagi na przykazania Boga i jego naturę – iż rzecz miłą Bogu uczyni, jeśli Katolików wszelkiego stanu w tych stronach, ~~wytępi~~ gdzie tylko będzie mógł – zgoła wytępi – I dla tego zwykł był udzielać jemu na dopełnienie tej krwawej zbrodni swojego – więcej niż szatańskiego błogosławieństwa –

I tu jest (z nikczemnej rady) początek klęski, z którego wyrodziło się najstraszniejsze rozbójstwo. podburzony bowiem lud dziki, wyzuty ze wszelkiego uczucia ludzkości, skłonny do wszelkiej najbezecniejszej zbrodni, i dla samej natury równie obrzydliwej i wstrętny – podburzony go do więcej niż zwierzęcych – ale odpowiednich usposobieniu jego – krwawych zbrodni. jestto to samo, co szalonemu dać miecz w rękę. – Otóż rada, zachęta i namową rzeczonego mnicha (nie tylko tego – ale i dowódzca imienia niegodnego) poruszeni i ośmieleni nikczemni owi Zbrodniarze, poczęli ~~[illegible]~~ tłumnie się przechadzać i knuć między sobą tajemne wyprawy ale najzgubniejsze i chytre zamiary. Tym sposobem stało się, iż główniejsi ci, podłego i zbrodniczego zarazem rodu – (a było ich dwunastu), którzy zasięgali rady u obrzydłego Bogu i ludziom Mnicha, mnóstwo innych podobnego gatunku nikczemników, zajadłych i nienasyconych wrogów katolickiego imienia, z łatwością do uczestnictwa w spełnieniu zamiarów swoich pociągnęli – Zebrawszy się wszyscy społem i podzieliwszy się na trzy tłumy, z których jeden pod dowództwem tak zwanego Niemego – najbezecniejszego pomiędzy wszystkimi innymi, (on to bowiem za pojmanie każdego szlachcica płacił chłopom po trzysta i więcej złotych dowodząc że z wylewu ich krwi i morderstwa miał ~~[illegible]~~ przewyborne śniadanie :) – zajął to miejsce z wielu przyległemi kapitanstwami jako to: Trechtemirowskim, Bohusławskim, Kaniowskim i td. i innemi dobrami dziedzicznemi – Drugi Śmielańszczyznę także z wielu innemi dobrami dziedzicznemi i na possessyi – ostatni wreszcie ~~[illegible]~~ z wodzem swym Żeleźniakiem i innymi – łącznie z wodzem humańskich Kozaków Gontą zwanym – miasto Humań z jego obwodem i całe niemal województwo Bracławskie – mając wreszcie chłopów miejscowych zamiarom swoim przychylnych i pomagających im w ich rozbojach, rzeziach, pustoszeniach i w innych zbrodniach.

Jaka zaś była tych bezecnych łotrów wściekłość, wie jeden tylko Bóg – przechodzi ona bowiem pojęcie nawet tych, którzy patrzeli na tę tragedię, już to z powodu zrządzonego wszędzie popłochu, już dla zagrażającego niebezpieczeństwa życia i utraty wszelkiej majętności – już wreszcie z powodu strasznego wewnętrznego wstrząśnienia na widok ~~rozmaitego wykonywania~~ mnóstwa rozmaitych tyranij zamordowanych albo na mord skazanych wszelkiego stanu Katolików – Podają wszyscy za rzecz pewną, że w miasteczku Humaniu, dokąd, ~~[illegible]~~ jakoby do warowni, uciekła wszystka niemal szlachta, i rozmaite stany i ludzie Katolickiej wiary, jakoteż wokoło miasteczka, nikczemny Gonta, bliski znajomy ~~Rządcy~~ miasta i naczelnika wojennej załogi, podstępnie i zdradziecko zapewniwszy ich, pod pozorem przyjaźni, o bezpieczeństwie (chociaż oni pierwsi legli) napadłszy po nieprzyjacielsku i potyrańsku z wyżej wymienionymi ~~[illegible]~~ towarzyszami na miasto i wśród najokropniejszych katuszy wymordował prawie 30,000 ludzi, pomiędzy którymi wielu zakonników, jako to: przewiel. Ojciec Kostecki ~~[illegible]~~ Zakonu św. Bazylego wielkiego, przełożony Klasztoru w temże miasteczku Humaniu,

dwaj z tegoż samego zakonu w miasteczku Bohusławiu, – Dwaj także z zakonu Franciszkanów w miasteczku Lisiance – i jeden z zakonu Kaznodziejskiego w miasteczku Tulczynie wśród najstraszniejszych mąk żywota dokonali. i wielu innych zwłaszcza z Kapłanów unitów obrządku greckiego – (więcej niż stu) w rękach stracili życie. Ze szlachty tam przebywającej i naokoło w dobrach swoich dziedzicznych lub na possessyach mieszkającej niektórym tylko udało się z żonami i dziećmi ocalić życie przez ucieczkę za granicę, albo też ujść rąk łotrów w kryjówkach – inni wszyscy przez zamordowanie, uduszenie, przekłucie i inne męczarnie od tych zbrodniarzy wynalezione i zadane nieszczęśliwie poginęli – Wymordowawszy tym sposobem mnóstwo osób duchownych wiary Katolickiej obojga obrządku i rozmaitego stanu Katolików – jakoteż i żydów w miasteczku Humaniu i w okolicy – i nie przepuściwszy nawet niemowląt, których do studni ciskali, rozbiegli się po całej Ukrainie dla dalszego kontynuowania swych zbrodni – Chłopi wszędzie im sprzyjali albo pomagali – owszem w wielu miejscach oni sami, bez żadnej od tych łotrów ~~[illegible]~~ namowy, albo wezwawszy tych rabusiów, albo sami zostawszy rabusiami w sposób najokrutniejszy znęcali się nad swoimi dziedzicami, rządcami, ekonomami i innymi zarządzającymi i nad wszelką szlachtą mającą swoje posiadłości – i mordowali ich, prześladowali lud Katolicki srogiemi i okrutnemi sposoby, jako to: zabieraniem lub podłożeniem ognia dóbr jego, nikogo nie szczędząc, wyjąwszy niektóre niewiasty ze szlachty – zamężne, zwłaszcza zaś dziewice, które bojaźnią śmierci ~~[illegible]~~ zniewolone powtórnie według swojego obrządku ochrzcili (co zwykle zowie się na Błahoczestie). wiele z tych panien swoim współłotrom zamąż wydali lub do zamałpojenia przeznaczyli – i mnóstwa innych wszelkie dopuścili się zbrodni strasznych i niedających się opisać – Zresztą rozmaite były sposoby mordowania tego – gdyż oprócz zwyczajnego przebodzenia włóczniami (spisami zwanemi) ~~[illegible]~~ żydówki i inne niewiasty nawet szlachetne – brzemienne zamordowywali w sposób najokrutniejszy przez wycinanie płodu i wpuszczanie we wnętrzności kotów dla rozszarpywania onych, – niektórych znowu ~~[illegible]~~ pozbawiali życia przez zdzieranie skóry od karku przez głowę aż do oczu, i przebodzenie, innych przez zrywanie czaszek, innych przez uduszenie lub strzelanie z rusznic i innych narzędzi wojennych, innych przez podcinanie gardła – wreszcie przez ~~[illegible]~~ wieszanie – (i to najczęściej na pohańbienie religii Katolickiej i duchownego stanu) ludzi razem ze zwierzętami. Wypadek podobny miał miejsce pod miasteczkiem Lisianką, gdzie żywcem zawieszonymi zakonnikiem Kapłanem zakonu Franciszkanów, i żydem psa powiesili, szczekając najbezbożniej iż jednaki jest stan Kapłanów ~~[illegible]~~ i ludzi Katolickich i żydów i sobaczy –

Co się tyczy tej miejscowości, tu wielu ze szlachty dowiedziawszy się z rozmaitych stron o tych rozbojach i harcach, zabezpieczając życie swoje, dobra i posiadłości – razem z rodzinami swojemi uciekli za granicę lub w stronę sąsiedniej Moskwy. I nasi też zakonnicy widząc niechybne życia niebezpieczeństwo a nie uważając za rzecz stosowną lub potrzebną zostawać na miejscu dla obrony i zachowania wiary – gdyż bezecne te hajdamaki chociaż i wiarę tem prześladowali, więcej jednak ze zwierzęcą wściekłością czyhali na życie Katolików i na ich majętności, naradziwszy się z sobą i znalazłszy zamknięte sobie przez owych hajdamaków wszystkie drogi do powiatów i województw naszego Królestwa, równie postanowili przenieść się w granice moskiewskie. Dla tego ~~p~~ zostawiwszy rezydencyą swoją i kościół i zdawszy je na opatrzność Boską, w dniu 14 czerwca poświęconym świętemu Bazylemu, wymienionego wyżej roku 1768 wiedzeni pewnie boskiem natchnieniem – w drogę się udali ~~[illegible]~~ w celu zachowania od pewnego czasu, według woli Stwórcy swojego – życia swego – Bo też i w rzeczy samej wnet następnie bezecni ci łotrowie napadli na miasteczko i zasiedli w zamku, gdzie właśnie i dla naszych miejsce przeznaczone było – Pierwszy zajął to miasto hajdamaka bezecny zwykle Szwaczynem zwany, (z powodu że matka jego chłopka podobnym łotrom szyła koszule,) człowiek jeszcze z podobnymiż łotrami wychowany najpodlejszej kondycyi, życia zaś i obyczajów najsprośniejszych – Przybyli oni naprzód do kościoła, i gdy nie mogli tak prędko dostać się wewnątrz przez drzwi, bo były dobrze zamknięte, wyłamali kraty i przez okna wtargnęli, złupili ze wszystkich ozdób, jako to: kielichów, puszki, wotów, ornatów, ~~albo~~ i ze wszystkiego co tylko znaleźli; – porozrzucane krzyże, obrazy posiekowane i podarte. i statuę świętego Stanisława Bpa i Męczennika, tego kościoła Patrona, wyrzeźbioną z drzewa, do wody około młyna wrzucili, którą potem chłopi nikczemni wyciągnąwszy stamtąd wśród mnóstwa naśmieszek około młyna postawili. powiadając bluźnierczo, że święty ten polak miał otrzymać miarę młyńską – Kościół sam, najgwałtowniej domy ~~[illegible]~~ postanowili podpalić. na namowy wszakże niektórych bojaźliwszego sumienia z pospólstwa, zwłaszcza zaś cieśli i budowniczego tego kościoła polaka Katolika Anastazego Stankiewicza, którego bojaźnią

śmierci zmuszeni byli do wyrzeczenia się wiary Katolic[kiej] i przyjęcia schyzmy. – i wziąwszy od niego zobowiązanie się
pod przysięgą na piśmie do przerobienia tej świątyni, obrządkiem Katolickim zbudowanej, na Cerkiew
schyzmatycką – odstąpili od zamiaru swego – Co zaś uczynili z Przenajś. Sakramentem przez zapomni
i z okrutnego ~~[illegible]~~ i nagłego strachu od naszych zostawionym, nikt z ludzi, oprócz samych
złoczyńców, nie wie – Bóg to sam w tym Sakramencie utajony najlepiej wie – Wkońcu wpadłszy
do naszej rezydencji, do spichrzów, lochów, Kuchni, Stajni i innych zabudowań, zabrali z rezydencji
wszystko co tylko do przyzwoitego stołu i odzienia potrzebnem było, – lochy obdarli z wina, miodu –
spichrze ze zboża, ogrodowizny, masła, słoniny i innych rzeczy zwykle w takich miejscach chowa-
-nych – stajnie z wozów, uprzęży itd. Kuchnię z naczyń i innych narzędzi (ostatnie te we wszystko
dobrze były zaopatrzone) – z przedmiotów tych jedne sami wzięli – inne chłopi niektórzy – nasi pod
-dani – którzy może nawet sami hajdamaków tych sprowadzili i u siebie gościli – podzielili mię
-dzy sobą – wreszcie i sam pałac czyli Rezydencyę JWielmoż. Fundatora, gdzie siedlisko swe założyli,
obdarli ze wszelkich ozdób i spustoszyli. Nadto dwom szlachcicom, którzy jednych z Katolików w mia
-steczku należy, (ci bowiem jako nic oprócz życia własnego nie mający i nie posiadający dla swego
ubóstwa pewni byli ocalenia,) nic u nich nie znalazłszy do wzięcia, straszną zbrodnią życie odjęli.
Dokonawszy najbezecniej tego wszystkiego – postępując dalej tą samą drogą przewrotną – udali się w oko
-lice na podobne zbrodnie – Nie całkiem wszakże uwolniło się to miasteczko od napadów tych nik
-czemnych hajdamaków – gdyż po niejakim czasie przybył tu drugi hajdamaka ze swoimi, Starszym
Sawką zwany – czy to nie wiedząc, że już go podobny hajdamaka uprzedził, czy też chcąc oba
-czyć, czyli ten – jako młodzian – dokonał dzieła stosownie do jego życzeń. Obaczywszy więc, że
wszystko było zburzone i spustoszone wedle jego upodobania, dla okazania niektórym chłopom, mie
-szkańcom tego miejsca a swoim zwolennikom swej buty. wrażać sobie ~~[illegible]~~ w przyszłości godno
wojewody – (: dwunastu bowiem głowniejszych chciało się że w przyszłości sami siebie przyozdobią w
tytuły) zamek ten Rzyszczowski niektórym na rezydencyą przyszłej swej godności obrał – (ci
-li dobry i wielmi Bóg nie rozrządził inaczej :) – tymczasem wszakże udał się na dalsze rozboje –

W smutnych tych czasach w rezydencji tej czterech naszych przemieszkiwało; jako to: Prezyd
Ojciec Brat Ludwik od S. Ojca naszego Feliksa – O. Br. Ildefons od S. Jana Krzciciela – O. Br. Prokop od S. Jakuba
i O. Br. Rajmund od S. Hadrjana. Wszyscy ci uciekając w ojczyźnie swojej Złości piekielnej wściek
tych tych ludzi (jak to powiedziano wyżej) nie mało biedy zaznali i za granicą – nie mając
bowiem gdzie się zatrzymać, przez siedm niemal tygodni zmuszeni byli iść od wioski do wio
żyjąc z wszystkiego z sobą grosza i oddając nadto chleb mięka i napój też – aż wreszcie zaszli do
Kijowa – i tam ~~[illegible]~~ na mieszkanie czasowe się zatrzymali – ale i tam nie małych zaznali
utrapień – wewnątrz smutek – zewnątrz głód doległ –, żywności bowiem ubogą, jakiej dostarczali pod
-dani bojaźliwszego sumienia (bo niektórzy nawet z poddanych nastawali na życie Ojca Prezydenta
i reszty zakonników) ze wsi funduszowej Szczuczynka, potajemnie do granic moskiewskich dowozili
zkąd jakby ukradkiem dla bojarni Ojciec Prezydent przywoził ją do Kijowa. Rozminąwszy zaś inne
dolegliwości – jedno przedewszystkiem jest opłakania godnem. to że z czterech, którzy wyszli z domu ojczy
jeden zaledwo Ojciec Prezydent powrócił – Ojciec bowiem Prokop od S. Jakuba pilny w udzielaniu sakra
-mentów chorym Polakom Konfederatom w niewoli i w więzieniu trzymanym, zaraziwszy się od
nich tamże w Kijowie d. 15 grudnia 1768 życie skończył – Również Ojciec Rajmund od S. Hadriana
w czasie tych transmigracji i ucieczek upadłszy przypadkiem z wozu, złamawszy sobie nogę
na trzy części i poderwawszy wnętrzności, nikł powoli i w Kijowie 2 marca 1769 r. umarł –
Ojciec zaś Ildefons od S. Jana Krzciciela, chociaż po ujściu tych tłumów hajdamackich – i
pogrzebłszy w Kijowie, za duszami dwóch wspomnianych braci, – wrócił z Ojcem Prezydentem
d. 4 marca 1769 r. do ~~swojej~~ ojczyzny i do rezydencji, zarażony wszakże po Kijowie chorobą podobnie jak
i Ojciec Prokop od S. Jakuba, ~~[illegible]~~ i wytrzymawszy ją cierpliwie
aż do 5go lutego 1770 – w dniu tym tu w Rzyszczowie Bogu ducha oddał –

Nie wiele tu zanotowano z mnóstwa zbrodni jakich się dopuścili owi tyle razy wspomniane haj
-damaki – i więcejby jeszcze się dopuścili, jeżeli niektóry z panów posiadających w tych okolicach
dobra swe dziedziczne, ~~[illegible]~~ natchnieni od Boga i zdjęci politowaniem na widok tylu niewinnie po
-mordowanych okrutnie współziomków i współwyznawców swoich, przez silne swe prośby nie
wyjednali pomocy dla ~~pok~~ poskromienia napaści tych zbójców od dowódców wojsk moskiewskich
które naówczas w tych miejscach Polski za wolą Najjaśn. Króla Stanisława Augusta przebywały
Dowódzce ci, przeto ~~[illegible]~~ na mnogie prośby panów – nie zaraz zbrojno, bo hajdamaków tych było wiele
a przytem i ~~[illegible]~~ więcej wieśniacy – obawi do podobnych rabunków byw bardzo pochopni. zkąd woj
-sko wielką stratę ponieśćby musiało – lecz nawową i po przyjacielsku, jako tejże samej sekty
schyzmat[illegible], starali się zwabić ich do siebie dla wojowania przeciwko wrogom swym Polakom
naówczas [illegible]owym – Jak oszukanych i do wojska swojego wcielonych – wkońcu rozbroi
-wszy, powysyłali do miast głowniejszych jako to 600 do Lwowa, tyleż do Kamieńca a może i więcej
– i wielu do innych miast nawet mniejszych – dla wytrzymania Kary Bożemej ~~[illegible]~~ za zbrodn

co do Kar wiecznych Sędzią ich i Mścicielem ~~[illegible]~~ wylanej krwi niewinnej jest Sławny Bóg –
-reszcie ~~[illegible]~~ JW Stempkowski Hetman Koronny wówczas z [illegible] polski – (który i sam z woj
-skiem swoim ocalały był krwawej rzezi od hajdamaków, którzy powbijali rozkazki i wiesili w [illegible]
z chłopami, aby każdy z nich zabił zdradziecko swojego żołnierza – jeżeliby przezorniejszy i
[illegible] przewidujący Feldmarszałek wojsk Rosyjskich Rumiancow zwany – nie uprzedził go i nie o
-strzegł :) do ustalenia większej spokojności w tych stronach obchodził ze swym wojskiem wioski
[illegible], wywiadując się którzy to z chłopów wiejskich ze wspomnianymi hajdamakami
[illegible]trowali – i których znalazł winnymi, do Kodni i do innych bliższych miast sprowadził, aby
[illegible] oni, którzy innym całkiem niewinnym życie odbierali – sami też swoje – zdrajcy – przed
[illegible]rogami i na szubienicy kończyli – Tym sposobem za Boską pomocą powściągnięto trochę
[illegible]e bunty i niepokoje –

C. R. BIBLIOTHECA
VNIV. IAGELL.
CRACOVIENSIS